

EDYTA SULIGA

POZIOM WYKSZTAŁCENIA MATKI JAKO CZYNNIK RÓŻNICUJĄCY ZACHOWANIA ZDROWOTNE I ROZWÓJ FIZYCZNY MŁODZIEŻY

THE LEVEL OF MOTHER'S EDUCATION AS THE FACTOR WHICH DIFFERENTIATES HEALTHY BEHAVIOUR AND PHYSICAL DEVELOPMENT OF YOUNG PEOPLE

Zakład Antropologii Pedagogiki
Akademia Świętokrzyska
25-029 Kielce, ul. Krakowska 11
Kierownik: prof. dr hab. *A. Jopkiewicz*

Przedstawiono wyniki badań dotyczące poziomu rozwoju fizycznego oraz zróżnicowania wybranych zachowań zdrowotnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych w zależności od poziomu wykształcenia ich matek.

WSTĘP

Poziom wykształcenia rodziców uważany jest za jeden z głównych czynników społeczno-ekonomicznych, działających modyfikująco na przebieg rozwoju dzieci i młodzieży. Rodziców o wyższym statusie wykształceniowym cechuje zwykle lepsza znajomość potrzeb rozwijającego się dziecka, bardziej racjonalny sposób żywienia, większe wydatki na rekreację, higienę i ochronę zdrowia, bardziej prozdrowotny styl życia [2]. Wielu autorów podkreśla, że to głównie wiedza i świadomość matki decyduje o stworzeniu środowiska, które w mniejszym lub większym stopniu sprzyja rozwojowi dziecka [2, 6, 8]. Celem pracy była więc ocena zróżnicowania rozwoju fizycznego i wybranych zachowań zdrowotnych uczniów szkół ponadgimnazjalnych, w zależności od poziomu wykształcenia ich matek.

MATERIAŁ I METODY

Badaniem objęto 2368 uczniów szkół średnich z miast i miasteczek Polski środkowo-wschodniej i południowej (1288 dziewcząt i 1080 chłopców). Materiał zebrano w latach 1999-2002. Przy pomocy anonimowej ankiety uzyskano informacje dotyczące: aktywności fizycznej, palenia tytoniu, picia alkoholu oraz częstości spożycia owoców, surowych warzyw, ciemnego pieczywa (z pełnego przemiału), mleka i przetworów mlecznych, mięsa drobiowego, mięsa zwierząt rzeźnych (tzw. czerwonego) i ryb. Zebrano również dane dotyczące wieku, płci oraz poziomu wykształcenia matek badanej młodzieży. Dominowało wśród nich wykształcenie średnie (Ś) – 45,43% i zasadnicze zawodowe (Z) – 31,68%, a mniej liczne grupy stanowiły matki z wykształceniem wyższym (W) – 17,22% i podstawowym (P) – 5,67%.

Wykonano pomiary wysokości i masy ciała badanych uczniów i wyliczono wartości wskaźnika BMI. W celu wyeliminowania wpływu wieku na poziom rozwoju fizycznego wyniki pomiarów wysokości i wartości wskaźnika BMI unormowano na średnie arytmetyczne ($\bar{x}=0$) i odchylenia standardowe ($s=1$) wszystkich badanych w poszczególnych grupach wiekowych. Istotność różnic pomiędzy cechami somatycznymi uczniów w zależności od poziomu wykształcenia matki określono przy pomocy testu *t-Studenta*. Do opracowania danych dotyczących zachowań zdrowotnych wykorzystano test nieparametryczny „*chi-kwadrat*” (χ^2).

WYNIKI I ICH OMÓWIENIE

Wraz z obniżaniem się poziomu wykształcenia matek zmniejszał się odsetek młodzieży o wysokiej aktywności fizycznej (Tab. I). Najwięcej palaczy było wśród osób mających matki z wykształceniem podstawowym, najmniej – z wyższym lub średnim. Odsetek pijących alkohol co najmniej 1 raz w tygodniu był największy wśród dziewcząt, których matki miały wykształcenie podstawowe i chłopców, których matki legitymowały się wykształceniem wyższym. Różnice w częstości spożycia alkoholu w poszczególnych grupach uczniów były jednak niewielkie. Stwierdzono natomiast bardzo wyraźne zróżnicowanie zachowań zdrowotnych związanych z żywieniem w zależności od poziomu wykształcenia matki. Z wyższym wykształceniem matek wiązało się zwykle wśród młodzieży, zwłaszcza wśród dziewcząt, wyższe spożycie owoców, surowych warzyw, ciemnego pieczywa, mleka i przetworów mlecznych, obydwu rodzajów mięsa oraz ryb.

Unormowane wartości wysokości ciała dziewcząt układały się zgodnie z założonym gradientem, tzn. im wyższy był poziom wykształcenia matek, tym większa była ich wysokość (Ryc. 1). Różnice istotne statystycznie stwierdzono pomiędzy następującymi kategoriami wykształcenia matek: W-Z ($p \leq 0,01$), W-P ($p \leq 0,01$), Ś-Z ($p \leq 0,01$), Ś-P ($p \leq 0,05$). Podobnie kształtowała się wysokość ciała badanych chłopców, jedynie synowie matek z wykształceniem zawodowym osiągnęli nieznacznie większą wysokość w stosunku do chłopców, których matki legitymowały się wykształceniem średnim. Różnice istotne statystycznie stwierdzono tylko pomiędzy skrajnymi kategoriami wykształcenia matek: W-P ($p \leq 0,01$). Z wyższym poziomem wykształcenia matek wiązała się także najbardziej smukła budowa ciała badanej młodzieży, zaś najbardziej masywna charakterystyczna była dla dzieci matek z wykształceniem podstawowym (Ryc. 2). Różnice istotne statystycznie w wartościach wskaźnika BMI wśród dziewcząt odnotowano między następującymi kategoriami wykształcenia matek: W-Z ($p \leq 0,05$), W-P ($p \leq 0,001$), Ś-P ($p \leq 0,01$), Z-P ($p \leq 0,01$); w przypadku chłopców – W-Ś ($p \leq 0,05$) i W-Z ($p \leq 0,05$).

Poziom wykształcenia matki był czynnikiem wyraźnie różnicującym zachowania zdrowotne młodzieży, zwłaszcza w przypadku dziewcząt. Dzieci kobiet z wyższym wykształceniem były zdecydowanie bardziej aktywne fizycznie i częściej spożywały owoce, surowe warzywa, ciemne pieczywo oraz produkty będące źródłem białka zwierzęcego. Rezultaty badań innych autorów również wykazywały bardziej racjonalny sposób żywienia i styl życia dzieci i młodzieży w grupach o wyższym statusie wykształceniowym rodziców [1, 3, 4, 7, 9]. Większa wysokość i bardziej smukła budowa ciała dzieci matek z wyższym wykształceniem w porównaniu z pozostałymi rówieśnikami stanowi potwierdzenie wyników badań innych autorów, że czynniki społeczno-ekonomiczne, a zwłaszcza poziom wykształcenia i świadomości matek jest skorelowany z szybszym rozwojem biologicznym dzieci i mło-

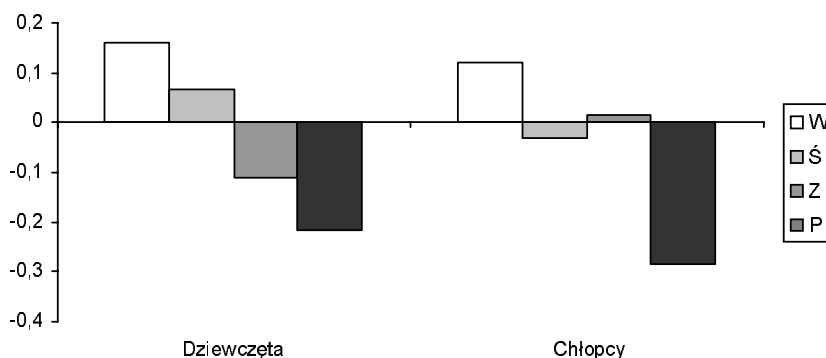
Tabela I. Charakterystyka zachowań zdrowotnych badanej młodzieży ze względu na poziom wykształcenia matki (%)

Characterization of healthy behaviour of the investigated students depending on mother's level of education

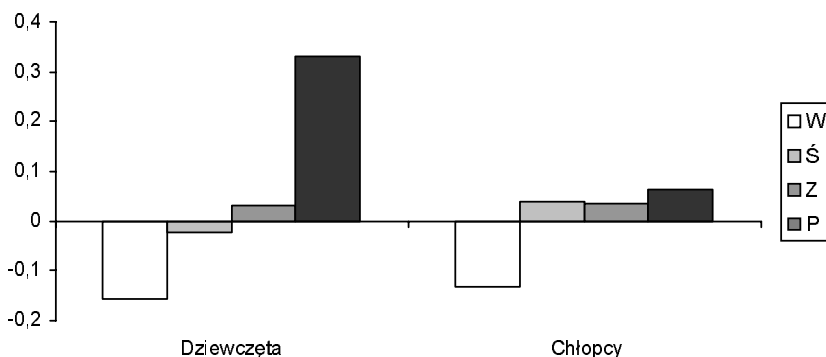
Zachowania zdrowotne, częstość spożycia	Płeć	Wykształcenie matki			
		wyższe	średnie	zawodowe	podstawowe
Aktywność fizyczna (4 razy w tyg. i częściej)	♀***	29,51	20,81	17,22	10,71
	♂	45,54	43,98	41,89	28,00
Palenie papierosów (1 raz dziennie i częściej)	♀	19,12	20,89	22,07	23,81
	♂	30,04	28,80	32,77	35,41
Picie alkoholu (1 raz w tyg. i częściej)	♀**	18,58	18,72	16,60	21,68
	♂	43,30	42,41	37,16	42,00
Owoce (codziennie)	♀***	49,18	49,21	39,74	26,19
	♂***	46,43	41,22	27,36	26,00
Surowe warzywa (codziennie)	♀***	22,58	13,29	13,02	7,14
	♂	16,14	14,26	12,84	14,00
Ciemne pieczywo (4 razy w tyg. i częściej)	♀***	34,97	23,85	18,81	18,07
	♂	20,54	21,94	17,69	15,00
Mleko i przetw. mleczne (codziennie)	♀***	48,63	37,92	34,66	26,19
	♂*	44,88	45,56	33,45	36,00
Ryby (2 razy w tyg. i częściej)	♀**	16,94	11,46	10,82	8,33
	♂*	20,54	21,89	15,88	14,00
Mięso drobiowe (4 razy w tyg. i częściej)	♀*	22,95	16,93	15,45	9,52
	♂	33,63	24,90	25,34	18,00
Mięso zwierząt rzeźnych (4 razy w tyg. i częściej)	♀	13,11	12,87	10,15	10,84
	♂	29,91	25,69	18,58	18,00

* – istotność na poziomie $p \leq 0,05$ ** – istotność na poziomie $p \leq 0,01$ *** – istotność na poziomie $p \leq 0,001$

dzieży [2, 3, 6]. Typowym zjawiskiem jest także występowanie większego odsetka dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych z nadwagą i otyłych w rodzinach o niskim statusie wykształceniowym, gdyż budowa ciała, oprócz uwarunkowań genetycznych, jest determinowana społecznie i kulturowo, podobnie jak pobór oraz wydatkowanie energii [3, 5, 7]. Analizowane w niniejszej pracy, niektóre tylko zachowania zdrowotne i żywieniowe młodzieży

Ryc. 1. Unormowane wartości wysokości ciała młodzieży w zależności od poziomu wykształcenia matki
Standard values of students body height depending on mother's level of education

Ryc. 2. Unormowane wartości wskaźnika BMI badanej młodzieży w zależności od poziomu wykształcenia matki
Standard values of the BMI coefficient of the investigated students depending on mother's level of education

nie tłumaczą oczywiście w sposób wyczerpujący bardzo złożonych związków pomiędzy wykształceniem matek i rozwojem fizycznym oraz stylem życia ich dzieci, potwierdzają jednak wyraźnie ich istnienie.

WNIOSKI

1. Bardziej racjonalny sposób żywienia i więcej zachowań sprzyjających zdrowiu stwierdzono wśród uczniów mających matki z wyższym wykształceniem, zwłaszcza wśród dziewcząt.
2. Wykształcenie matki wiązało się także z różnym poziomem rozwoju fizycznego badanej młodzieży. Większa wysokość i bardziej smukła budowa ciała cechowała dziewczęta i chłopcy, których matki posiadały wyższe wykształcenie.

E. Suliga

THE LEVEL OF MOTHER'S EDUCATION AS THE FACTOR WHICH DIFFERENTIATES
HEALTHY BEHAVIOUR AND PHYSICAL DEVELOPMENT OF YOUNG PEOPLE

Summary

The aim of the study was to estimate the differentiation of the physical development and chosen health behaviour patterns of secondary-school students depending on the level of mother's education. The greatest height and most slender body build as well as more rational eating habits and more favourable health behaviour patterns have been found among students whose mothers have higher education.

PIŚMIENNICTWO

1. *Banaszkiewicz T.*: Wybrane czynniki uwarunkowań rodzinnych w kształtowaniu aktywności fizycznej dzieci i młodzieży, W: Biokulturowe uwarunkowania rozwoju, sprawności i zdrowia, pod red. J. Rodziejewicz-Gruhn. WSP, Częstochowa 2003, 379-385.
2. *Bielicki T.* i wsp.: Nierówności społeczne w Polsce: antropologiczne badania poborowych w trzydziestoleciu 1965-1995, Monografie Zakładu Antropologii PAN, Wrocław 1997, 16.
3. *Charzewski J.* i wsp.: Społeczne uwarunkowania żywienia. Cz. I. Wych. Fiz. Sport 1998, 42, 1, 49-59.
4. *Charzewski J.* i wsp.: Sposób żywienia młodzieży ze skrajnych warstw społecznych. Wych. Fiz. Sport 2002, 46, 5-24.
5. *Chrzanowska M.*: Niektóre epidemiologiczne i społeczno-kulturowe aspekty nadwagi i otyłości na przykładzie populacji dorosłych z regionu Polski południowo-wschodniej, w: Społeczne kontrasty w stanie zdrowia Polaków. Pierwsze Warsztaty Antropologiczne, AWF, Warszawa 1998, 41-54.
6. *Kolodziej H., Koziel S.*, Charakterystyka społeczna i antropologiczna 13-15 letnich chłopców i dziewcząt z Wrocławia i okolic, w: Społeczne kontrasty w stanie zdrowia Polaków. Pierwsze Warsztaty Antropologiczne, AWF, Warszawa 1998, 75-87.
7. *Lissau-Lund-Soerensen I., Soerensen T.I.A.*: Prospective study of the influence of social factors in childhood on risk of overweight in young adulthood. Int. J. Obes. 1991, 16, 169-175.
8. *Piasecki E., Panek S.*: Factors differentiating growth and development of youth from Nowa Huta. MPA 1982, 102, 115-182.
9. *Sweeting H.* i wsp.: Socio-demographic correlates of dietary habits in mid to late adolescence. Eur. J. Clin. Nutr. 1994, 48, 736-748.

Otrzymano: 2004.03.01